

ენათმეცნიერება Linguistic

რეალური და მხატვრული დროის ურთიერთმიმართება

ნინო ოყრეშიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: ninooqreshidze@gmail.com

მხატვრული ნაწარმოებისათვის დროის კატეგორიის მნიშვნელობა პოეტიკის თვალსაზრისით პირველ რიგში გამოიხატება იმაში, რომ თხრობის დროითი ორიენტაცია განსაზღვრავს ნაწარმოების ავტორის მიერ გამოყენებულ ენობრივ საშუალებათა ხასიათს. თხრობის ტემპორალური ორიენტაცია - ერთ-ერთი ნიშანია, რომელიც პირველ პირში მიმდინარე თხრობას მესამე პირში მიმდინარე თხრობისაგან განასხვავებს. პირველ პირში მიმდინარე თხრობაში მთელი ტექსტი ორიენტირებულია მთხრობელის დროით გამოცდილებაზე. მისი ტემპორალური და სივრცითი მდგომარეობა განსაზღვრავს დროით და სივრცით მიმართებებს (time space system) ნაწარმოებში. მესამე პირში მიმდინარე თხრობაში ასეთი ორიენტაცია არ არსებობს. მოვლენები უბრალოდ გადმოცემულია როგორც მომხდარი მოვლენები.

მხატვრული დრო - ეს არის აღქმის სამი მექანიზმის - ავტორის, მკითხველის და პერსონაჟების ურთიერთმიმართება, შეკვრა. მხატვრული დრო იმდენად მოვლენათა კალენდარულ აღნუსხვას მხატვრული დროის ტიპოლოგიურ თავისებურებას ვადგენთ მათი შედარების საფუძველზე რეალური დროის ფუნდამენტურ თვისებებთან. რეალური დროისადმი მიმართვა უწყობს ხელს მხატვრული დროის გააზრებას, მისი თავისებურების გაცნობიერებას. მხატვრული დროის ინვარიანტული თვისებების გაგებისთვის საკმარისი არ არის რეალური (ობიექტური) დროისადმი მიმართვა. გათვალ კი არ წარმოადგენს, არამედ მოვლენათა ურთიერთმიმართების, მათ შორის ასოციაციური, მიზეზ-შედეგობრივი, ფსიქოლოგიური კავშირების დადგენას. დროის აღნუსხვა მხატვრულ ნაწარმოებში არ ემთხვევა, ან შეიძლება არ ემთხვეოდეს ისტორიულ ქრონოლოგიას. გათვალისწინებული უნდა იქნეს აგრეთვე პერცეპ-

ტულური დროის თავისებურებები. ობიექტური დრო განეკუთვნება ობიექტურად არსებული გარესამყაროს სფეროს, პერცეპტუალური - რეალური სინამდვილის ცალკეული ინდივიდის მიერ აღქმის სფეროს. თუ ობიექტური დროის საფუძველს წარმოადგენს არსებული გარესამყარო, პერცეპტუალური დროის საფუძველი შეიძლება ემოციები იყოს. მას აგრეთვე უწოდებენ ემოციურ დროს. ჩვენს ცნობიერებაში დროის ასახვა რთული გზით ხდება. დროის ჩვენეული შეგრძნება, დროთა სეგმენტების ხანგრძლივობის შეფასება ობიექტურ დროს ყოველთვის არ შეესაბამება. იგი ყველა ადამიანს განსხვავებული აქვს. ხშირად ერთი და იგივე ადამიანი განსხვავებული სიტუაციების მიხედვით (აღზნებადობა, დაღლა) დროს სხვადასხვაგვარად შეიგრძნობს. რეალური დროის ობიექტური მსვლელობა, რომელიც ობიექტურ სინამდვილეში უცვლელი რჩება, პერცეპტუალურ დროში ექვემდებარება ცვლილებებს - შენელებას ან დაჩქარებას. პერცეპტუალური დრო კიდევ უფრო მეტად სცილდება რეალურს წარმოსახვით მოვლენებში (მოგონებები, სიზმრები და ა.შ.) პერცეპტუალური დროის ამ თავისებურებებმა წარმოშვა მოსაზრებები დროის ფუნქციობის შესახებ ორ განსხვავებულ დონეზე - ზოგადბიოლოგიურსა და ფსიქოლოგიურზე. აღნიშნული დროის ეს განსაკუთრებული თვისებები მნიშვნელოვანია მხატვრული და გრამატიკული დროის ხასიათის გაგებისათვის ისეთ გამოვლინებაში, როგორცაა პერსონაჟის დროის გამოცდილების რეკონსტრუქცია.

რეალური დროის ერთ-ერთ ყველაზე აშკარა თვისებას ერთგანზომილებიანობა წარმოადგენს. ეს იმას ნიშნავს, რომ დროის ღერძზე მოვლენების განლაგების განსაზღვრისათვის საკმარისია ერთიკოორდინატი: ათვლის დათქმული წერტილიდან მანძილის აღნიშვნა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რეალურ დროს აქვს ერთგანზომილებიანი თვისება და შეიძლება წარმოდგენილი იქნეს გეომეტრიული ხაზის სახით. ერთგანზომილებიანობის საფუძველს წარმოადგენს ის, რომ დრო არის ნებისმიერი ფიზიკური მოვლენის, ხდომილების მეოთხე განზომილება. ეს არის ის პარამეტრიც, რომელიც საჭიროა სამი სივრცითი პარამეტრის გარდა. მხატვრული დრო შეიძლება იყოს მრავალგანზომილებიანი. მხატვრული დროის მრავალგანზომილებიანობა დასტურდება იმ ნაწარმოებებში, რომლებშიც მოქმედება ვითარდება პარარელურად რამდენიმე ადგილას, სხვადასხვა დროს. დროთა მრავალგანზომილებიანობა არა მარტო ასეთი კომპოზიციის მქონე ნაწარმოებებში კი არ ვლინდება, არამედ ისეთ ნაწარმოებებშიც, რომლებშიც ინდივიდუალურ დროის სისტემათა სიმრავლეა, გადამკვეთი ან პარარელური სიუჟეტური ხაზებია, სადაც მოვლენათა დროში განლაგების განსაზღვრისათვის საჭიროა ათვლის რამდენიმე წერტილი. მხატვრული დროის მრავალგანზომილებიანობის დასტურს წარმოადგენს ის, რომ ისინი ერთ თანმიმდევრობაში მოექცნენ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დრო მრავალგანზომილებიანია, თუ არ არსებობს უნივერსალურ დროთა წყობა „უფრო

ადრე ვიდრე“ და „უფრო გვიან ვიდრე“ მაშინ უნდა არსებობდეს ათვლის ერთიანი სისტემა და მოვლენათა თანმიმდევრობა.

მხატვრული დრო მოიაზრება როგორც სამყაროს შეცნობის განსაკუთრებული ფორმა, რომელშიც შერწყმულია რეალური, პერცეპტუალური და ინდივიდუალური დროის თავისებურებები. მხატვრული დრო არ წარმოადგენს რეალური დროის ზუსტ ასახვას. სინამდვილეში რეალური დროის ასახვას წარმოადგენენ ჩვენი წარმოდგენები რეალური დროის შესახებ. საერთოდ შემოქმედებითი წარმოსახვით შექმნილ სახეებს ყოველთვის არ გააჩნიათ ობიექტური ანალოგები. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ სფინქსისა და კენტავრის სახეები, რომელთაც არ გააჩნიათ პირდაპირი ანალოგები გარესამყაროში. თუმცა ის სახეებიც, რომლებსაც არ გააჩნიათ ობიექტური ანალოგები რეალიათა სამყაროში, წარმოიქმნებიან სინამდვილიდან აღებული სახეებისა და სახეთა ფრაგმენტების უჩვეულო კომბინაციის საფუძველზე.

რეალური დროის კიდევ ერთ თვისებას წარმოადგენს უწყვეტობა. დრო მოიაზრება როგორც წყვეტილობისა და უწყვეტობის ერთიანობა. როგორც მატერიის არსებობის ფორმა, ობიექტური დრო უწყვეტია, რადგანაც მატერია მარადიული და უსასრულოა. იგი არ ქრება და არ იქმნება ხელახლა. მხატვრული დროც წარმოადგენს წყვეტილობისა და უწყვეტობის ერთიანობას. მხატვრული დრო უწყვეტია, რადგანაც იგი შეიძლება იყოს მოვლენათა ნაკადი, როგორც მოვლენათა ცალკეული ეტაპის, თხრობის მონაკვეთების მთლიანობა. ამრიგად, როგორც რეალური, ისე მხატვრული დრო წყვეტილობისა და უწყვეტობის ერთიანობას წარმოადგენს. შემდეგი თვისება ობიექტური დროისა, რომელსაც მხატვრულ დროსთან ერთად განვიხილავთ, მოძრაობაა. დრო არ არის სტატიკური, იგი მოძრაობს. ეს ობიექტური დროის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო თვისებაა. მოძრაობა - მატერიის არსებობის ფორმაა. სივრცე და დრო არ არსებობს იქ, სადაც არ არის მოძრაობა მატერია. მხატვრული დრო რეალურისაგან განსხვავებით შეიძლება შეჩერებულ იქნას ავტორის მიერ.

რეალური დროის კიდევ ერთ ფუნდამენტურ თვისებას წარმოადგენს შეუქცევადობა (ერთმიმართულებიანობა); დრო უბრალოდ კი არ მოძრაობს, არამედ მოძრაობს წარსულიდან მომავლისაკენ. ობიექტური დრო შეუქცევადია და შეიძლება ვითარდებოდეს მხოლოდ ერთი მიმართულებით. პერცეპტუალური დრო შეიძლება შებრუნდეს - მოგონებები, წარმოსახვის მოვლენები, სიზმარი. მხატვრული დრო - შექცევადი ანუ ერთმიმართულებიანია. შეუქცევადობა მხატვრული დროის ერთ-ერთი თავისებურებაა.

ამრიგად, ინდივიდუალური დრო ისე, როგორც რეალური დრო ისწრაფვის თავის დინების პროცესში ერთი მიმართულებით - თავიდან ბოლომდე, წარსულიდან მომავლისაკენ ახლანდელის გავლით. მხატვრული დრო შეიძლება იყოს მრავალმხრივ მიმართული.

ინდივიდუალური დრო შეუქცევადია, შეუძლებელია წარსულის დაბრუნება. მხატვრული დრო კი შექცევადია. რეალური დრო ერთგანზომილებიანია, მხატვრული დრო კი - მრავალგანზომილებიანი.

ლიტერატურა:

1. მეგრელიშვილი, მ. ზმნის ფუნქციურ-სემანტიკური კატეგორია ინგლისურ ენაში. თბილისი, 1986.
2. Balmer, T. Logical Grammar. Amsterdam:North Holland, 1978.
3. Baker, C.L. English Syntax. London: The MIT Press, 1989.
4. Blokh, M.Y. A Course in Theoretical English Grammar, 1983.

Nino Okreshidze

The interrelationships between the real and imaginative (fiction) time

Abstract

This article deals with the problem of interrelationships between the real and imaginative time. The orientation of time in narration is defined by the feature of the linguistic means used by the author. Imaginative time is the unity of interrelationships between the author, the reader and the characters. Imaginative time is connected with perceptual time more closely rather than the real time. The main characteristic feature of the real time is the fact that it is one-dimensional. Imaginative or fiction time can be multi-dimensional. So, time relation problem is one of the most serious. It is conditioned by the fact that category of time is very complex itself and besides, it is defined as multi-aspect category.

რეცენზენტი: პროფესორი ნ. კირვალიძე